

RECHTSLEER

DE ONTDEKKING VAN DE VERMOMDE SCHENKING. HET HOF VAN CASSATIE BEVESTIGT DE KLASSIEKE OPVATTING

A. Inleiding: het Cassatiearrest van 29 april 2010 (1)

1. Het Cassatiearrest: feiten

De feiten kunnen erg beknopt als volgt worden samengevat. Een dame heeft één dochter, met wie de verstandhouding is gebrouilleerd. De dame, die niet onbemiddeld was, wilde te allen prijze vermijden dat haar dochter ook maar iets uit haar nalatenschap zou kunnen ontvangen. Daarom besluit ze om bepaalde vermogensbestanddelen te 'verkopen', maar spreekt ze met de 'kopers' af dat de bedongen koopprijs niet dient te worden betaald. Zo geschiedde ook. Na het overlijden van de dame vordert haar dochter de nietigverklaring van de koopovereenkomst. Uit de verklaringen van de partijen blijkt inderdaad dat het nooit de bedoeling is geweest dat de kopers de koopprijs zouden betalen. De 'kopers' verklaren bovendien ook dat het motief om deze constructie op te zetten was te vermijden dat de dochter enige (significante) aanspraak in de nalatenschap van haar moeder zou kunnen opeisen. Zowel in eerste aanleg als in beroep wordt de vordering tot nietigverklaring ongegrond verklaard. Het hof van beroep is van oordeel dat de vermomde schenking *in casu* volkomen geldig was en dat de dochter een geëigend rechtsmiddel ter beschikking staat, te weten de vordering tot inkorting, wat haar meteen een voldoende bescherming biedt.

2. Het Cassatiearrest: grieven

De dochter legt zich daar niet bij neer en tekent cassatieberoep aan. Haar belang bij haar verzoek tot nietigverklaring behoeft vermoedelijk weinig toelichting: bij de nietigverklaring komen de geschonken goederen integraal – en niet slechts ten belope van het reservatair deel – terug in het vermogen van de overledene, waarop de dochter vervolgens als enige erfrechtelijke aanspraken kan laten gelden. Zij roept drie cassatiemiddelen in.

In het *eerste middel* roept zij in dat een overeenkomst met een ongeoorloofde oorzaak krachtens het gemene recht (art. 1131 BW) geen gevolgen kan sorteren. Ongeoorloofd is de oorzaak die in strijd is met de goede zeden, met de regels van openbare orde of met de regels van dwingend recht. Zij stipt bovendien aan dat het volstaat dat één van de determinerende beweegredenen van de partijen ongeoorloofd is om de overeenkomst nietig te laten verklaren. Aangezien de regels van de reserve, volgens haar nog steeds, van openbare orde of minstens van dwingend recht zijn, heeft een overeenkomst die tot doel heeft deze regels van de reserve te miskennen een ongeoorloofde oorzaak en is zij nietig.

In het *tweede cassatiemiddel* voert de dochter aan dat, hoewel veinzing principieel geldig is, deze geldigheid hier op de helling staat. Veinzing is immers slechts geldig voor zover zij niet indruist tegen de regels van openbare orde, goede zeden of de regels van dwingend recht en voor zover zij niet indruist tegen het algemene rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit*. Aangezien *in casu* echter de veinzing was opgezet om de reservebescherming te omzeilen, is er sprake van een inbreuk op de regels van openbare orde, minstens van dwingend recht en is de rechtshandeling

(1) Cass. 22 april 2010, *Rev.trim.dr.fam.* 2011, 518, noot F. TAINMONT, *RW* 2010-11, 1354.

bijgevolg nietig. De dochter voert ook aan dat de enkele bescherming via de regels van de inkorting niet volstaat, aangezien de (vermomde) schenking hier wel degelijk was bedoeld als procedé om de reserve te miskennen. In een dergelijk geval past enkel de sanctie van de nietigheid, beter: de vernietiging (2), van de rechtshandeling. Ook een toepassing van het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* noopt ertoe aan de rechtshandeling geen enkel gevolg toe te kennen.

In een *derde middel* voert de dochter tot slot aan dat de vermomde schenking moet worden vernietigd wegens intentionele fraude tot miskennen van haar reservebescherming. Aangezien vaststaat dat de miskennen van de reserve de determinerende beweegreden van de schenking, en dus deel van de oorzaak van de (vermomde) schenking is geweest, heeft de vermomde schenking een ongeoorloofde oorzaak en moet zij worden nietig verklaard. De enkele toepassing van de regels van de inkorting volstaan niet.

3. Het Cassatiearrest - beslissing

In een erg kort, maar krachtig en niet mis te verstaan arrest verwerpt het Hof van Cassatie het cassatieberoep.

Het Hof overweegt om te beginnen dat de reservataire erfgenamen op grond van artikel 920 BW de inkorting kunnen vorderen van giften die het beschikbaar deel overtreffen. Het Hof preciseert vervolgens dat de vaststelling dat een schenking het beschikbaar deel overtreft, niet om die reden tot nietigverklaring van deze schenking leidt, maar 'slechts' tot inkorting. Het Hof preciseert in dit verband dat dit geldt ongeacht de wijze waarop de schenking is gebeurd en ongeacht of de overschrijding van de grenzen van het beschikbaar deel doelbewust is gebeurd.

Het Hof oordeelt tot slot dat de redenering op grond waarvan de doelbewuste miskennen van de reserve een ongeoorloofde beweegreden is en tot de vernietiging van de rechtshandeling leidt, uitgaat van een verkeerde rechtsopvatting en bijgevolg "faalt naar recht".

4. Structuur

Met dit arrest sluit het Hof van Cassatie aan bij het traditionele, maar niet onomstreden, standpunt in de rechtspraak en de rechtsleer dat de ontdekking dat een bepaalde rechtshandeling een (vermomde) schenking uitmaakt uitsluitend de toepasbaarheid van de (doorgaans strengere) regels van het schenkingsrecht tot gevolg heeft, niet ook dat deze rechtshandeling daarom reeds (ver)nietig(baar) is.

Wij zullen achtereenvolgens (beknopt) de draagwijdte en de kenmerken van het reservataire erfrecht bespreken en de gevolgen daarvan voor overdreven giften. Daarna trachten we te verklaren waarom de ontdekking dat een rechtshandeling een (vermomde) schenking uitmaakt, niet tot de vernietigbaarheid van deze schenking moet leiden. Wij staven deze analyse aan de hand van een korte vergelijking met het leerstuk van de Pauliaanse vordering. Wij besluiten met een analyse van de aard van de reserve.

(2) Wij kiezen het begrip vernietigbaarheid boven nietigheid, omdat het beter aanduidt dat de vernietigbare rechtshandeling geldig blijft en uitwerking behoudt zolang de nietigverklaring niet is gevorderd en bekomen. Zie daarover ook reeds BARBAIX/VERDICKT, 2011, 75, nr. 24.

B. De reserve: draagwijdte en kenmerken

5. Het Belgische (reservatair) erfrecht: principes en draagwijdte

Kenmerkend voor ons Belgische erfrecht is dat het een reservatair erfrecht is. Dit impliceert dat bepaalde erfgenamen, de reservataire erfgenamen, op grond van deze reservataire aanspraak dwingend recht hebben op een bepaald breukdeel van de nalatenschap. Wordt dit breukdeel aangetast door giften (3) ten voordele van anderen dan de reservataire erfgenaam zelf, dan kan hij zich op zijn reservebescherming beroepen. Het reservatair breukdeel wordt bovendien niet zonder meer afgeleid van de nog in het vermogen van de erflater aanwezige goederen op het ogenblik van zijn overlijden, maar wordt afgeleid van de zogenaamde fictieve massa. Deze fictieve massa bestaat uit het aanwezige nettoactief, vermeerderd met alle (4) goederen waarover de overledene bij schenking onder de levenden (ongeacht de vorm ervan) heeft beschikt (5).

De reservebescherming gaat overigens verder dan een louter kwantitatieve bescherming. Zij biedt ook een kwalitatieve bescherming. De kwalitatieve bescherming uit zich in die zin dat de reserve het gedeelte is van de nalatenschap dat ab intestaat vererft en dus aan de reservataire vrij en onbelast toekomt (6) (7). Aan deze kwalitatieve bescherming wordt in het raam van deze tekst echter geen verdere aandacht besteed.

Volgens de klassieke leer ter zake is de reserve met andere woorden een (substantieel) deel van de (fictief wedersamengestelde) nalatenschap dat door de erflater niet kan worden aangetast door giften buiten erfdeel ten nadele van de reservataire erfgenamen en dat dwingend onder de reservataire erfgenamen wordt verdeeld volgens de regels van het ab intestaat erfrecht (8).

- (3) De reserve beschermt enkel tegen overmatige giften, niet tegen rechtshandelingen onder bezwarende titel, noch tegen de zogenaamde dienstengiften. Althans dat laatste staat recentelijk meer en meer onder vuur. Zie in dat verband reeds M. PLANIOL en G. RIPERT, *Traité pratique de droit civil français*, tome V, Parijs, LGDJ, 1957, 14-15, nr. 9 en recenter M. COENE, "Doorlichting van de reservebescherming. Enkele bedenkingen" in KFBN (ed.), *De erfrechtelijke reserve in vraag gesteld*, Brussel, Bruylant, 1997, 156-159, nrs. 43-44. Later in licht gewijzigde vorm overgenomen door A. VERBEKE, "De legitieme ontbloot of dood? Leve de echtgenoot!", *TPR* 2000, 1136-1138, nrs. 52-54 en B. PEETERS, "Enkele beschouwingen bij het fiscaal statuut van altruïstisch handelen" in W. DEBEUCKELAERE, J. MEEUSEN en H. WILLEKENS (eds.), *Met rede ontleed, de rede ontleed. Opstellen aangeboden aan Fons Heyvaert ter gelegenheid van zijn 65ste verjaardag*, Gent, Mys en Breesch, 2002, 243-262; PUELINCKX-COENE, 2011, 544 e.v., nr. 535 e.v.
- (4) Althans in principe. De wet voorziet in een beperkt aantal uitzonderingen, waarvan (het ongewijzigde behoud van) de toepassing ervan overigens wordt betwist in de rechtspraak en/of de rechtsleer. Zie bv. art. 918 BW en de kritiek erop bij M. PUELINCKX-COENE, "De constitutionalisering van het erfrecht of over het gelijkheidsbeginsel en het discriminatieverbod in het erfrecht", *NFM* 2011, 161-180. Zie bv. ook art. 124 WLVO en Grondwettelijk Hof 26 juni 2008, www.grondwettelijkhof.be en Grondwettelijk Hof 16 december 2010, www.grondwettelijkhof.be. Zie ook DEKKERS-CASMAN, 2010, 818-820, nrs. 1348-1349 en PUELINCKX-COENE, 2011, 544 e.v., nr. 542 e.v.
- (5) Art. 922 BW. Zie daarover uitgebreider PUELINCKX-COENE, 1996, 312 *et seq.*, nr. 247 *et seq.*; DELNOY, 2010, 250-251, nr. 180; VAN GYSEL, 2008, 462 *et seq.*; PINTENS *et al.*, 2010, 1003 *et seq.*, nr. 1954 *et seq.*; DEKKERS-CASMAN, 2010, 815 *et seq.*, nr. 1343 *et seq.* en PUELINCKX-COENE, 2011, 539 e.v., nr. 530 e.v.
- (6) Cass. fr. 6 mei 1885, S. 1885, I, 289, noot LABBE, D.P. 1885, I, 369, noot; R. DILLEMANS, *Testamenten in Beginselen van Belgisch Privaatrecht*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1971, 407-408, nr. 211; DE PAGE, VIII/2, 1973, 1558-1559, nr. 1404 en 1567-1569, nr. 1406; PUELINCKX-COENE, 1996, 368-369, nr. 298; VAN GYSEL, 2008, 440; PINTENS *et al.*, 2010, 978, nr. 1901; DEKKERS-CASMAN, 2010, 809, nr. 1330 en PUELINCKX-COENE, 2011, 689-695, nr. 660-666.
- (7) Dit verklaart bijvoorbeeld de regeling uit art. 1049 BW en art. 581, 3° Wetb. Burg. Rechtspleging (oud), dat de modalisering van de gift telkens beperkt tot het beschikbaar deel. Zie ook DE PAGE, VIII/2, 1973, 1567-1569.
- (8) Bij deze klassieke leer kunnen nochtans een aantal vraagtekens worden geplaatst. Dit valt echter buiten het bestek van deze bijdrage en hierop wordt in een volgende tekst nader teruggekomen.

6. De reserve: beschikkingsvrijheid versus aanvechtingsrecht

Het voorgaande betekent nochtans niet dat de reservebescherming leidt tot een beschikkingsonbevoegdheid van de *decujus* (9) (10). De reserve verschaft de reservataire erfgenamen 'slechts' (en dus niet meer dan) een aanvechtingsrecht (11). Op deze wijze vindt de reserveregeling eigenlijk de gulden middenweg tussen enerzijds de erkenning van het eigendomsrecht en het vrije beschikkingsrecht over het vermogen en anderzijds de bescherming van bepaalde nauwe familieleden (12). De reservataire erfgenamen beslissen – na het openvallen van de nalatenschap – persoonlijk en individueel of zij zich al dan niet tegen deze aantasting van hun reservataire aanspraken verzetten. Dit geldt zowel voor de kwantitatieve als voor de kwalitatieve schendingen van de reserve. Zij moeten zich effectief op dit aanvechtingsrecht beroepen om hun reservatair beschermd erfdeel op te eisen. De reservataire geniet hun reservataire bescherming met andere woorden niet van rechtswege, maar moeten hiertoe optreden (13) (14).

Aangezien de reserve niet leidt tot beschikkingsonbevoegdheid, mag de *decujus* onbepaald over zijn vermogen beschikken, en dit zowel bij leven als bij overlijden en zowel onder bezwarende titel als onder kosteloze titel (15). Na het overlijden van de *decujus* kunnen (niet: moeten) zijn reservataire erfgenamen beslissen sommige van (de modaliteiten van) deze rechtshandelingen aan te vechten. Zolang en in de mate dat zij dat niet doen, zijn deze rechtshandelingen geldig en krijgen zij volledige uitwerking.

- (9) PUELINCKX-COENE, 1996, 281, nr. 226 en PUELINCKX-COENE, 2011, 478, nr. 465. Oudere rechtspraak en rechtsleer hadden wel – minstens impliciet – een beschikkingsonbevoegdheid voor ogen. Volgens LABBE was de erflater weliswaar beschikkingsbevoegd (voor rechtshandelingen onder kosteloze titel), maar slechts ten aanzien van de reservataire erfgenaam (J.-E. LABBE, noot onder Cass. fr. 6 mei 1885, S. 1885, 289). DEMOLOMBE spreekt over een reserve "*qui n'est pas libre dans ses (de erflater – RB/BV) mains*" (DEMOLOMBE, *Cours de Code Napoléon*, tome VI, Parijs, Durand, 1875, 385, nr. 513). En LAURENT is van mening dat *le testateur ne pouvait pas priver le père de l'usufruit des biens qui formaient la légitime de l'enfant, par la raison que la mère ne peut réellement donner que le possible* (LAURENT, *Principes de droit civil*, tome IV, Brussel, 1878, 429, nr. 327. Vgl. Cass. fr. 27 juni 1933, D. 1934, I, 94, noot SAVATIER).
- (10) In dat verband is de klassieke term 'beschikbaar deel' misleidend, omdat die doet vermoeden dat er ook een 'onbeschikbaar deel' bestaat. Zie bv. in die zin DE PAGE, VIII/2, 1973, 1567, nr. 1406 ("la réserve est, dans le chef du testateur, indisponible").
- (11) W. VAN GERVEN, *Algemeen deel. Deel I in Beginselen van Belgisch Privaatrecht*, Brussel Story-Scientia, 1987, 168, nr. 65; H. DU FAUX, *Comm. Erfr.*, Art. 913 BW, 1988, 2, nr. 2; PUELINCKX-COENE, 1996, 281-282, nr. 226 en 336, nr. 263; DU MONGH, 2006, 435, nr. 2; DELNOY, 2010, 242, nr. 172; PINTENS et al., 2010, 1023, nr. 1990.
- (12) Cf. PUELINCKX-COENE, 1996, 283, nr. 226; DELNOY, 2010, 240, nr. 172 ("une technique différente d'entrave à la libre disposition").
- (13) Dit geldt voor schenkingen, zie DILLEMANS, 1960, 177, nr. 241; DE PAGE, VIII/2, 1973, 1680-1681, nrs. 1513-1514; PUELINCKX-COENE, 1996, 336, nr. 263 en 337-338, nr. 264; DU MONGH, 2006, 441-442, nr. 8; VAN GYSEL, 2008, 457; PINTENS et al., 2010, 1023, nr. 1991; DEKKERS-CASMAN, 2010, 840, nr. 1390.
Onzes inziens geldt dit echter ook voor testamenten, aangezien de erfgenamen de afgifte van de legaten kunnen weigeren (en zo (impliciet) hun reserve opvorderen). Zie in deze zin o.m. DE PAGE, VIII/2, 1973, 1680-1681, nrs. 1513-1514; H. DU FAUX, *Comm. Erfr.*, art. 913 BW, 1988, 2, nr. 2; PUELINCKX-COENE, 1996, 336, nr. 263 (algemeen) en 338, nr. 264; DU MONGH, 2006, 441, nr. 8 en voetnoot 34; VAN GYSEL, 2008, 457 (algemeen); PINTENS et al., 2010, 1024, nr. 1991; DEKKERS-CASMAN, 2010, 840, nr. 1390. Zie *contra* DILLEMANS, 1960, 177-178, nr. 242.
- (14) Wat verklaart waarom de verzaking aan de aanvechting geen translatief karakter heeft. DILLEMANS, 1960, 177, nr. 241.
- (15) DU MONGH, 2006, 441, nr. 8; PINTENS et al., 2010, 981, nr. 1911.

7. Het reservatair aanvechtingsrecht: aard en verschijningsvormen

Zoals vermeld, verschaft de reserve de reservataire erfgenamen het recht na het overlijden van de beschikker de overdreven of (bepaalde) gemodaliseerde giften aan te vechten.

Hoe zij dit doen, is afhankelijk van de aard van de reservataire schending. In geval van een *kwantitatieve* schending van de reserve, gebeurt dat via de *vordering tot inkorting* ("*l'action en réduction*"). Tegen schendingen van de *kwalitatieve* reserve daarentegen kunnen de erfgenamen opkomen via de *vordering tot nietigverklaring van de last* (beter: *tot weglating van de modaliteit*) (16) (17).

Kenmerken van deze vorderingen zijn dat het *erfrechtelijke vorderingen* zijn, die de reservataire op grond van het erfrecht en specifiek hem persoonlijk en in eigen hoofde in zijn hoedanigheid van (aanvaardende (18)) reservataire erfgenaam toekomen.

8. De vordering tot inkorting: een eigen, erfrechtelijke vordering

Het voornaamste kenmerk van de vordering tot inkorting (*c.q.* de vordering tot weglating van de modaliteit) is dat zij een *erfrechtelijke vordering* is.

Deze erfrechtelijke aard van de vordering reflecteert uiteraard in de specifieke kenmerken en de gevolgen van de vordering.

Het erfrechtelijke karakter brengt mee dat de vordering tot inkorting slechts kan worden ingesteld *na het overlijden* van de beschikker, op voorwaarde dat de aanvechter op het ogenblik van het openvallen van de nalatenschap (en volgens de toepasselijke erfwet) blijkt een *reservataire erfgenaam* te zijn en voor zover diens kwantitatieve *aanspraken* effectief in het gedrang komen.

Dat de vordering tot inkorting pas kan worden ingesteld *na het overlijden van de beschikker* brengt met zich mee dat de gift – per hypothese – (verbintenisrechtelijk) en contractueel onaanvechtbaar is zolang de beschikker in leven is (en het erfrecht per definitie nog niet speelt). Zelfs indien *ab initio* duidelijk is dat de (modaliteiten van de) gift de reserve kwantitatief (of kwalitatief) aantast, kan de reservataire erfgenaam daartegen slechts effectief opkomen na het openvallen van de nalatenschap en op voorwaarde dat hij op dat ogenblik een (aanvaardende) (reservataire) erfgenaam is. Zolang de beschikker niet is overleden, hebben diens (vermoedelijke) erfgenamen nog geen zekere en vaststaande erfrechtelijke aanspraken op zijn vermogen (19). Zij kunnen dan ook nog geen bewarende (en *a fortiori* geen uitvoerende) maatregelen treffen om deze aanspraken te beschermen (20).

(16) Zie daarover BARBAIX/VERDICKT, te verschijnen. Met "modaliteiten" worden alle voorwaarden, lasten en andere modaliteiten bedoeld die aan een schenking (kunnen) worden gekoppeld.

(17) PUELINCKX-COENE, 1996, 372, nr. 299; H. VIALLETON, "Les legs faits aux réservataires et l'attribution de la réserve", *Rev. trim. dr. civ.* 1940-1941, 7.

(18) DE PAGE, VIII/2, 1973, 1571, nr. 1407; VAN GYSEL, 2008, 439; DELNOY, 2010, 252, nr. 181; DEKKERS-CASMAN, 2010, 810, nr. 1334.

(19) Dit is overigens één van de redenen waarom men geen bedingen kan sluiten over een nog niet opgevallen nalatenschap. Zolang de erflater nog in leven is, weet men immers niet waarover men een contract sluit.

(20) Luik 25 maart 1998, *JLMB* 1999, 1726, met noot J. SACE; Luik 17 december 2002, *JT* 2003, 566, *RRD* 2003, 39, *Rev. trim. dr. fam.* 2004, 486; Luik 18 maart 2006, *JT* 2007, 121, *RNB* 207, 608 (onmogelijkheid bewarende maatregelen te treffen); DE PAGE, VIII/2, 1973, 1573-1574, nr. 1409; DU MONGH, 2006, 441, nr. 8; VAN GYSEL, 2008, 439; DELNOY, 2010, 252, nr. 181; DEKKERS-CASMAN, 2010, 810, nr. 1334.

Ongeacht wanneer de beschikking is gebeurd, begint de verjaringstermijn van de vordering tot inkorting te lopen vanaf het openvallen van de nalatenschap (21). Omdat het bovendien vorderingen betreft tot opeising van het (reservataire) erfdeel, zijn deze vorderingen zakelijke vorderingen en verjaren zij slechts na verloop van een dertigjarige termijn (art. 2262 BW) (22).

De erfrechtelijke vordering tot inkorting is een *eigen, persoonlijk* (23) *recht* van de reservataire erfgenaam.

De reservataire erfgenaam verkrijgt dit recht in eigen hoofde en treedt bijgevolg niet op als rechtsopvolger van de overledene (24). Hij oefent met andere woorden geen recht uit dat ook door de rechtsvoorganger kon worden uitgeoefend, anders dan bijvoorbeeld bij de (contractuele) vordering tot ontbinding wegens niet-uitvoering van de last of de vordering tot nietigverklaring van een formeel ongeldige schenking (25). Dit verklaart meteen ook waarom de (andere) begiftigden en legatarissen of de schuldeisers van de beschikker de inkorting niet kunnen vorderen (noch uit eigen hoofde, noch via de zijdelingse vordering). Tegenover hen is het goed definitief uit het vermogen verdwenen. De begiftigde of de legataris kan slechts aanspraak maken op de goederen die nog in het vermogen aanwezig zijn. Het onderpand van de schuldeisers van de beschikker is, behoudens een succesvol beroep op de Pauliaanse vordering (*cf. infra*), beperkt tot het vermogen van hun schuldenaar (de nog tot de nalatenschap behorende goederen). Zelfs de ingekorte goederen komen niet in dat onderpand terug (26).

Dit eigen recht komt de erfgenaam toe op grond van het erfrecht (27) en van zijn erfrechtelijke en reservataire roeping tot de nalatenschap. Enkel relevant is dat de erfgenaam bij het openvallen van de nalatenschap een (aanvaardende) reservataire erfgenaam is (28). Irrelevant is of hij al bestond en/of een reservataire erfgenaam was ten tijde van de litigieuze beschikking (29).

Dat de vordering een erfrechtelijke vordering is, betekent tot slot dat de succesvol ingestelde inkortingsvordering een beperkte, relatieve werking heeft.

(21) PINTENS et al., 2010, 1023, nr. 1990; DEKKERS-CASMAN, 2010, 810, nr. 1334.

(22) PINTENS et al., 2010, 1023, nr. 1990.

(23) Recht dat uiteraard wel vererft (art. 921 BW), overdraagbaar is en via de zijdelingse vordering door de schuldeisers kan worden ingesteld (art. 1166 BW) (DEKKERS-CASMAN, 2010, 838, nr. 1383 en PUELINCKX-COENE, 2011, 634-636, nr. 600-601).

Omstreden is of het recht gedurende het leven van de reservataire ook door andere personen (andere dan wettelijke of contractuele lasthebbers) kan worden uitgeoefend, bijvoorbeeld door de echtgenoot op grond van de bestuursregeling van het toepasselijke huwelijksstelsel.

(24) DE PAGE, VIII/2, 1973, 1570, nr. 1406C; PUELINCKX-COENE, 1996, 341-342, nr. 268; VAN GYSEL, 2008, 458; PINTENS et al., 2010, 1025, nr. 1993; DEKKERS-CASMAN, 2010, 806 nr. 1329.

(25) BARBAIX/VERDICT, 2011, 80, nr. 40.

(26) Art. 921 BW; DE PAGE, VIII/2, 1973, 1670-1671, nr. 1504 en 1678-1680, nr. 1512; VAN GYSEL, 2008, 458; DELNOY, 2010, 253, nr. 181 en PUELINCKX-COENE, 2011, 635-636, nr. 601.

(27) Bijgevolg doet dit recht geenszins afbreuk aan de onherroepelijkheid van de schenking, noch verliezen de schenkingen hierdoor hun (contractuele) onherroepelijkheid. Zie nochtans DU MONGH, 2006, 441, nr. 8.

(28) *Cf.* art. 913 *et seq.* BW, waar voor de berekening van het reservataire en het beschikbaar deel enkel rekening wordt gehouden met de erfgeërechtigden die de *decijus* nalaat. Juister was zelfs geweest te spreken van 'erfgeërechtigden die tot de nalatenschap komen'. *Cf.* ook de problematiek van art. 914 BW (PUELINCKX-COENE, 1996, 290-291, nr. 231; H. DU FAUX, *Comm. Erfr.*, art. 914 BW, 1997, 3 p.; VAN GYSEL, 2008, 442) en de gevolgen van de verwerping door bepaalde erfgenamen (DE PAGE, VIII/2, 1973, 1591-1594, nrs. 1439-1441; PUELINCKX-COENE, 1996, 289-291, nr. 231 en 364, nr. 293; VAN GYSEL, 2008, 441-442).

(29) DE PAGE, VIII/2, 1973, 1574, nr. 1409; PUELINCKX-COENE, 1996, 282, nr. 226 en 340, nr. 267.

Om te beginnen heeft de succesvol ingestelde vordering tot inkorting geen gevolgen voor de periode vóór het overlijden. De inkorting sorteert slechts gevolgen vanaf het overlijden en heeft geen verdere terugwerkende kracht (30) (31), minstens niet integraal (32). De ingekorte schenking wordt met andere woorden niet geacht nooit te hebben bestaan. Weliswaar zal de gebeurlijke inkorting principieel (33) *in natura* geschieden, maar de begiftigde kan de vruchten behouden die het geschonken goed tot het overlijden heeft opgebracht (34). Dit betekent bijvoorbeeld ook dat, indien aan de schenking lasten waren gekoppeld, de begiftigde geen terugvordering (bijvoorbeeld op grond van onverschuldigde betaling) kan claimen van de uitgevoerde lasten of dat hij zelfs nog kan worden aangesproken tot uitvoering van deze lasten tot het overlijden (op straffe van gehele ontbinding bij niet-uitvoering op grond van art. 954 BW).

Bovendien heeft de inkorting slechts gevolgen voor zover de reservebescherming van de agerende reservataire effectief in het gedrang komt. Dit betekent dat de kwantitatieve schending van de reserve niet automatisch leidt tot de *volledige* inkorting van de omstreden schenking. Overtreft de schenking slechts gedeeltelijk de grenzen van het beschikbaar deel, dan heeft hoe dan ook slechts een gedeeltelijke inkorting plaats (35). Vecht slechts één van de reservataire erfgenamen de overdreven schenking aan, dan gebeurt de inkorting slechts voor zover die nodig is om de reserve van de optredende reservataire erfgenaam op te vullen. Voor het overige blijft de schenking onverkort bestaan (36).

9. Inkorting versus nietigverklaring, ontbinding en verval

Deze erfrechtelijke vordering tot inkorting moet worden onderscheiden van de (verbintenissenrechtelijke of contractuele) vordering tot nietigverklaring ("*annulabilité*"), tot ontbinding ("*résolution*") of tot verval ("*caducité*"), die fundamenteel andere kenmerken vertoont.

Daarover wordt nochtans soms wel voor verwarring gezorgd, zelfs in de rechtspraak van het Hof van Cassatie, dat de vordering tot inkorting omschrijft als een gedeeltelijke (ver)nietig(baar)heid (37). Onzes inziens volkomen ten onrechte (38).

(30) Cf. in dezelfde zin SAMOY/ALLAERTS, 2007, 312, nr. 29: 'ontbinding' ex nunc.

(31) De traditionele opvatting gaat er nochtans van uit dat de vordering tot inkorting wel terugwerkende kracht heeft. Zie o.m. DE PAGE, VIII/2, 1973, 1668, nr. 1502 en 1700-1709, nrs. 1539-1557; PINTENS et al., 2010, 1038-1039, nrs. 2023-2024; DEKKERS-CASMAN, 2010, 846, nr. 1403.

(32) Zie voor een aantal nuances: DE PAGE, VIII/2, 1973, 1700-1701, nr. 1540.

(33) Art. 929 BW. De wet voorziet evenwel in een aantal uitzonderingen, zoals o.m. art. 866 BW, art. 924 BW, art. 930 BW. Zie daarover ook PUELINCKX-COENE, 1996, 345 *et seq.*, nr. 272 *et seq.*; PINTENS et al., 2010, 1031 *et seq.*, nr. 2005 *et seq.*; DEKKERS-CASMAN, 2010, 844-846, nr. 1401 en PUELINCKX-COENE, 2011, 641 e.v., nr. 607 e.v.

(34) Behoudens wanneer de vordering tot inkorting wordt ingesteld meer dan één jaar na het openvallen van de nalatenschap, in welk geval de begiftigde de vruchten kan behouden tot het ogenblik waarop de vordering effectief werd ingesteld. Cf. art. 928 BW.

Sommige auteurs zien hierin niet de bevestiging van het ontbreken van de terugwerkende kracht, maar eerder een pragmatische en billijkheidsregel. Zie bv. DEKKERS-CASMAN, 2010, 847, nr. 1404.

(35) Art. 920 BW ("Beschikkingen, hetzij onder de levenden, hetzij ter zake des doods, die het beschikbaar deel overschrijden, kunnen na het openvallen van de erfenis tot dat gedeelte worden ingekort" – cursivering RB/BV); VAN GYSEL, 2008, 456; DEKKERS-CASMAN, 2010, 837, nr. 1381.

(36) PUELINCKX-COENE, 1996, 343, nr. 270.

(37) Cass. 30 maart 1944, *Pas.* 1944, I, 281.

(38) Zie in dezelfde zin DEKKERS-CASMAN, 2010, 844, nr. 1399, die in de plaats spreekt van gedeeltelijke ontbinding, wat nochtans ook geen neutrale term is. Vgl. DE PAGE, VIII/2, 1973, 1692, nr. 1531; VAN GYSEL, 2008, 508: die spreken van *résolution*. Vgl. ook SAMOY/ALLAERTS, 2007, 311, nr. 29: die spreken over partiële nietigheid.

De *vernietigbaarheid* is een privaatrechtelijke sanctie, opgelegd wegens de overtreding van bepaalde grond- of vormvoorwaarden *bij de totstandkoming* van een rechtshandeling (39). De (ver)nietig(baar)heid beteugelt met andere woorden de niet- of niet behoorlijke naleving van dwingende (grond- of vorm)regels inzake de totstandkoming uit het verbintenissen- en/of overeenkomstenrecht, voor giften aangevuld met het schenkings- en testamentenrecht. Dit geldt zowel voor de gehele als voor de gedeeltelijke vernietigbaarheid. Ook bij de gedeeltelijke vernietiging is er immers sprake van een gebrek bij de totstandkoming van de rechtshandeling (40). Het onderscheid tussen een dergelijke vordering tot vernietiging en de vordering tot inkorting ligt voor de hand. De vordering tot inkorting wijst niet op een totstandkomingsgebrek, maar wijst er integendeel op dat een – per hypothese geldig tot stand gekomen – gift de grenzen van het beschikbaar gedeelte overtreft én door (één of meer) reservataire erfgenamen wordt aangevochten. Een ander verschil is dat de partijen bij de overdreven schenking de vordering tot inkorting zelf niet kunnen instellen. Enkel een (mede)reservataire erfgenaam kan deze vordering instellen.

Deze inkorting en/of weglating van de last is evenmin een *ontbinding* van de rechtshandeling.

De ontbinding is een privaatrechtelijke sanctie voor een *gebrekkige nakoming* van de rechtshandeling (41). Van ontbinding is slechts sprake wanneer één van de partijen de aan de rechtshandeling gekoppelde verplichtingen niet of niet behoorlijk uitvoert (42) (43). Ook hiervan is geen sprake in geval van inkorting, nu de inkorting geen gevolg is van de wanprestatie van de begiftigde, maar een gevolg van een eigen erfrechtelijke aanspraak van de reservataire erfgenaam die niet voortvloeit uit enige overeenkomst, *in casu* de schenking.

De inkorting is tot slot ook te onderscheiden van het *verval* (uit het verbintenissenrecht) (44). Niettegenstaande alle onduidelijkheden over het bestaan en de precieze contouren (en de toepassingsvoorwaarden) ervan, is het verval (in het verbintenissenrecht) een wijze van beëindiging van een rechtshandeling wegens de *verdwijning* van één van haar geldigheidsvereisten na het ontstaan ervan (45). Ook

Zie ook: PUELINCKX-COENE, 2011, 623, nr. 592, die onderstreept dat inkorting geen nietigheid is, maar deze inkorting vervolgens wel gelijkstelt aan een ontbinding.

(39) Zie ook recentelijk S. STIJNS, "De beëindiging van verbintenissen: recente evoluties inzake betaling, nietigheid, ontbindende voorwaarde en verval" in S. STIJNS, I. SAMOY en A. DE BOECK (eds.), *Themis. Verbintenissenrecht. Cahier 56*, Brugge, die Keure, 2011, 35-36, nr. 20.

(40) Over de verschillende verschijningsvormen van de gedeeltelijke nietigheid, zie uitgebreider BARBAIX, 2008, 582 *et seq.* en de verwijzingen daar.

(41) S. STIJNS, "De beëindiging van verbintenissen: recente evoluties inzake betaling, nietigheid, ontbindende voorwaarde en verval" in S. STIJNS, I. SAMOY en A. DE BOECK (eds.), *Themis. Verbintenissenrecht. Cahier 56*, Brugge, die Keure, 2011, 25-71.

(42) W. VAN GERVEN m.m.v. S. COVEMAEKER, *Verbintenissenrecht*, 2006, 255-256.

(43) Voor schenkingen en testamenten: de niet-uitvoering van de lasten of de ondankbaarheid, zie uitgebreider BARBAIX, 2008, 652 *et seq.*, nr. 771 *et seq.* en 708 *et seq.*, nr. 838 *et seq.*

(44) Nochtans kan de wettelijke terminologie zelf hier enige verwarring doen ontstaan: art. 925 BW schrijft immers voor dat de legaten vervallen ("sont caduques") wanneer de schenkingen reeds het beschikbaar deel overtreffen.

(45) V. BASTIAEN en G. THOREAU, "Les nullités en droit civil. Rappel des principes généraux, aperçu des causes dans la jurisprudence récente, régime juridique de l'action, étendue de l'annulation et restitutions" in *Les nullités en droit belge. Sanction du vice et conséquences*, Luik, Editions du Jeune Barreau de Liège, 1991, 30; S. NUDELHOLE, "Une donation, est-elle frappée de caducité par la disparition de sa cause, survenue postérieurement à la conclusion du contrat?", *RCJB* 1993, 86,

daarvan is geen sprake in geval van inkorting (of weglating). De schending van de kwantitatieve (of kwalitatieve) aanspraken van de reservataire erfgenaam doet de geldigheidsvereisten van de gift niet verdwijnen.

Deze verbintenrechtelijke of contractuele vorderingen vertonen talloze verschillende kenmerken, in vergelijking met de hogergenoemde erfrechtelijke vorderingen.

Deze verbintenrechtelijke vorderingen staan open voor één of beide contractpartijen en vererven na hun overlijden op hun erfgenamen en rechtsopvolgers, die daarbij telkens optreden als rechtsopvolger van de schenker. Aangezien de grondslag van de vordering de miskenning van één of meer verbintenrechtelijke en/of contractuele regels is, begint de verjaringstermijn te lopen vanaf het sluiten van de rechtshandeling of, voor de vordering tot ontbinding, vanaf het ogenblik van de wanprestatie. Het betreft persoonlijke vorderingen, zodat de verjaringstermijn in de regel tien jaar bedraagt (art. 1340 *juncto* art. 2262bis BW) (46).

C. De (vermomde) schenking: nietigverklaring of inkorting?

10. De schending van de kwantitatieve reserve: ook (ver)nietig(baar)?

Algemeen

In het voorliggende geval rees de vraag of de reservataire erfgenamen zich *ook* via een *vordering tot nietigverklaring* kunnen verzetten tegen een kwantitatieve schending van de reserve (47).

Traditioneel wordt deze vraag ontkennend beantwoord. De vordering tot inkorting is een voldoende efficiënt middel om de kwantitatieve schendingen van de reserve aan te vechten. De nietigverklaring van de schenking is niet aan de orde.

Dit geldt in ieder geval voor *openlijke schenkingen*, ongeacht of de beschikker de doelbewuste intentie had de kwantitatieve aanspraken van zijn reservataire erfgenamen in het gedrang te brengen. Het Hof van Cassatie bevestigt dit nogmaals in het geannoteerde arrest.

In dit verband kan worden verwezen naar artikel 1083 BW, dat van toepassing is op de aanvechting van giften door de contractueel erfgestelde, soms ook contractueel reservataire genoemd. Overeenkomstig artikel 1083 BW kan de contractuele erfsteller na de contractuele erfstelling (opgenomen in het huwelijkscontract) niet

nr. 10; T. DE LOOR, "Het verval als wijze van beëindiging van een rechtshandeling ten gevolge van het wegvallen van voorwerp of oorzaak", *RW* 1995-96, 761-762; L. BRACKE, "Het nagestreefde doel versus de rechtszekerheid. Het verval als beëindigingswijze van een rechtshandeling wegens het verdwijnen of wegvallen van de oorzaak", *NFM* 1998, 105, nr. 4; L. CORNELIS, *Algemene theorie van de verbintenis*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 839, nr. 646; S. AMRANI-MEKKA, "Indivisibilité et ensembles contractuels: l'anéantissement en cascade des contrats", *Rev. trim. dr. civ.* 2000, 377, nr. 34; I. CLAEYS, "Nietigheid van contractuele verbintenissen in beweging" in Orde van Advocaten (ed.), *Sancties en nietigheden*, Brussel, Larcier, 2003, 284, nr. 23; R. CHAABAN, *La caducité des actes juridiques, étude de droit civil*, Parijs, LDGJ, 2006, 506, nr. 623; S. STJNS, "De beëindiging van verbintenissen: recente evoluties inzake betaling, nietigheid, ontbindende voorwaarde en verval" in S. STJNS, I. SAMOY en A. DE BOECK (eds.), *Themis Verbintenissenrecht. Cahier 56*, Brugge, die Keure, 2011, 54-55, nrs. 45-46.

(46) Zie voor de concrete gevolgen daarvan BARBAIX/VERDICKT, 2011, 81, nr. 41 en de verwijzingen daar.

(47) Wij gaan niet in op de problematiek van art. 844 BW en de gevolgen van de overschrijding van het beschikbaar deel door een gift ten voordele van één van de reservataire erfgenamen zelf. Zie daarover wel o.m. DU MONGH, 2006, 437-440.

meer onder kosteloze titel beschikken, 'behoudens over geringe bedragen, tot beloning of anderszins'. Doet hij dat toch, dan kan de contractueel erfgestelde zich daar, na het overlijden van de erfsteller (48), tegen verzetten.

Wat de precieze aard van deze aanvechttingsmogelijkheid is, is in de wet niet duidelijk omschreven. De rechtspraak en rechtsleer aarzelen (49). Sommige auteurs zien in deze aanvechttingsmogelijkheid (al dan niet uitsluitend) een vordering tot nietigverklaring (50). Ten onrechte, lijkt ons. De twijfel en verwarring houden (vermoedelijk) verband met het contractueel karakter van het toegekende erfrecht, in het Belgische recht een vreemde eend in de bijt. Onzes inziens gaat het nochtans onmiskienbaar om een *vordering tot inkorting*, naar analogie met artikel 920 *et seq.* BW (51). Anders dan sommige auteurs voorhouden, is het voorwerp van de contractuele erfstelling immers niet de kosteloze beschikking over (bepaalde) goederen, maar de toekenning van een (algemene of bijzondere) erfrechtelijke roeping. De erfsteller heeft met andere woorden niet beschikt over (een deel van) zijn goederen en is zijn beschikkingsbevoegdheid over deze goederen niet verloren. Overigens is dat de enig mogelijke verklaring waarom de erfsteller wel nog (on-aanvechtbaar) onder bezwarende titel over zijn goederen kan blijven beschikken. De contractueel erfgestelde moet bij overlijden deze erfrechtelijke roeping aanvaarden, in welk geval hij een (beschermde) erfgenaam wordt. Indien dan blijkt dat de tussentijdse beschikkingen zijn (contractueel) erfrechtelijke aanspraken aantasten, dan kan hij daartegen ageren op dezelfde wijze als een reservataire erfgenaam. Net zoals een (door de wet geroepen) reservataire erfgenaam kan de erfgestelde gedurende het leven van de erfsteller geen bewarende (en *a fortiori* geen uitvoerende) maatregelen treffen om zijn aanspraken te beveiligen (52).

11. De schending van de kwantitatieve reserve: ook (ver)nietig(baar)?

De vermomde schenking

Dat een schenking principieel geldig kan tot stand komen via de techniek van de vermomde schenking, wordt van oudsher aanvaard, althans wanneer aan drie voorwaarden is voldaan (53). Dit wordt ook bevestigd door het Hof van Cassatie in het geannoteerde arrest. Eerst en vooral moet er een geslaagde vermomming zijn geweest en mag bijgevolg uit de rechtshandeling zelf niet voortvloeien dat zij in werkelijkheid een schenking was. Vervolgens dient de rechtshandeling te voldoen aan alle grond- en vormvoorwaarden die worden opgelegd aan de voorgehouden

(48) Gedurende het leven van de contractuele erfsteller kan de contractueel erfgestelde de giften niet betwisten. Zie daarover uitgebreider M. VAN QUICKENBORNE, *Comm. Erfv.*, art. 1083 BW, 1991, 13-14, nrs. 23-24.

(49) Een vordering tot niet-tegenwerpelijheid: L. RAUCENT, *Les successions*, Louvain-la-Neuve, Cabay, 1986, 216.

Een vordering tot revindicatie: DE PAGE, XIII/2, 1973, nr. 1629D; A. KLUYSKENS, *De schenkingen en de testamenten*, dl. III, 487, nr. 324.

(50) Een vordering tot nietigverklaring: Cass. 24 december 1924, *Pas.* 1925, I, 58. Zie recentelijk ook in deze zin F. BOUCKAERT, "Contractuele erfstellingen en latere schenkingen", *T.Not.* 2008, 433-434.

(51) Brussel 13 januari 1970, *RNB* 1972, 209; H. DU FAUX, "Contractuele erfstelling. Omvang en aspecten der onbeschikbaarheid", *T.Not.* 1955, 103, nr. 4; C. AUBRY en C. RAU, XI, § 739, 521; M. VAN QUICKENBORNE, *Comm.Erfv.*, art. 1083 BW, 1991, 15-16, nr. 26; M. VAN QUICKENBORNE, *Contractuele erfstelling in APR*, Gent, Story, 1991, 234-236, nrs. 471-475; PINTENS et al., 2010, 706, nr. 1337. Zo ook Cass. fr. 24 december 1969, *D.* 1969, 409, met noot A.B.

(52) PINTENS et al., 2010, 706, nr. 1337, voetnoot 2. Zie ook F. LAURENT, *Principes XV*, 269-270, nr. 228.

(53) Zie daarover recentelijk uitgebreider S. SEYNS en S. VAN DEN HOVE D'ERTSENRYCK, "Actuele ontwikkelingen in het schenkingsrecht" in *Themis. Familiaal vermogensrecht. Cahier 55*, Brugge, die Keure, 2009, 63-64, nr. 48.

rechtshandeling
voldoen
Tradition
vatbaar z
gedaan (n
op de on
(strenger
men heel
regels in
beroepen
de regels

Overiger
king dat
schrijft v
lijn met v
van het k
noegzaam
men vrij
tegenpre
schenkin
langrijk t
met een v
ervan op
wetgeven
met ande
erfgenam

12. En bi
de re
Sommige
precisere

(54) Zie ov

(55) Doorg
is, voc
vermo
werpe
T.Not.
nr. 6: l
vermo
nr. 210

(56) Cass. i
Pas. 1
nuari 2
D. 193
schenk
1996,

(57) De Pa
665, n

(58) R. Sw

(59) Zie in

(60) De we

buiten

(61) Dit vo

correct

rechtshandeling onder bezwarende titel. Tot slot dient de rechtshandeling ook te voldoen aan alle grondvoorwaarden (54) van de schenking.

Traditioneel wordt ook voor *vermomde schenkingen* aanvaard dat zij 'slechts' vatbaar zijn voor inkorting indien en in de mate dat de schenking (buiten deel is gedaan (55) en) de grenzen van het beschikbaar deel overtreft (56). De 'sanctie' op de ontdekking van de vermomming is immers beperkt tot de toepassing van die (strengere) grondregels voor giften en de erfrechtelijke correctiemechanismen, die men heeft willen omzeilen (57). Een en ander is een 'normale' toepassing van de regels inzake veinzing, die derden de keuze laat (en slechts die keuze laat) zich te beroepen hetzij op de regels die de geveinsde rechtshandeling beheersen, hetzij op de regels die op de werkelijke rechtshandeling van toepassing zijn (58).

Overigens is dat ook de sanctie die de wetgever zelf voor ogen had bij de ontdekking dat een rechtshandeling een vermomde schenking is (59). Artikel 918 BW schrijft voor dat beschikkingen die zijn gebeurd aan erfgerechtigden in de rechte lijn met voorbehoud van vruchtgebruik, onder last van een lijfrente of met afstand van het kapitaal moeten worden aangerekend op het beschikbaar deel. Zoals genoegzaam bekend, was het de bedoeling van de wetgever de reservataire erfgenamen vrij te stellen van het moeilijke, zo niet onmogelijke, bewijs dat de aleatoire tegenprestatie nooit was geleverd en dat de rechtshandeling dus eigenlijk een schenking vermomde. In het raam van deze uiteenzetting is het echter vooral belangrijk te onderstrepen dat de (vermoede) vermomming niet wordt gesanctioneerd met een vernietigbaarheid van de beschikking, maar 'slechts' met de aanrekening ervan op het beschikbaar deel (60) en, bij overschrijding, de inkorting ervan. De wetgever achtte de toepassing van de "gewone" reservataire correctiemechanismen met andere woorden voldoende voor de bescherming van de (andere) reservataire erfgenamen.

12. En bij de (vermomde) schenking, gedaan met de (zelfs expliciete) bedoeling de reserve uit te hollen?

Sommige rechtspraak en rechtsleer maken hierbij nochtans een voorbehoud en preciseren dat er toch omstandigheden kunnen zijn waarin de (vermomde (61))

(54) Zie over het begrip grondvoorwaarden BARBAIX/VERDICKT, 2011, 2, nr. 11.

(55) Doorgaans wordt niet aanvaard dat uit het enkele feit dat een schenking een vermomde schenking is, voortvloeit dat zij, in tegenstelling tot de algemene regel (art. 843 BW en art. 919 BW), wordt vermoed buiten deel te zijn gedaan: Bergen 26 september 2006, *Rev.trim.dr.fam.* 2007, 1325; Antwerpen 6 november 2007, *T.Not.* 2009, 72, met noot J. VERSTRAETE; Rb. Mechelen 5 maart 2008, *T.Not.* 2009, 80; J. VERSTRAETE, "De inbreng van vermomde schenkingen", *T.Not.* 2009, 64-65, nr. 6; B. VERDICKT en D. LEROY, "Actuele ontwikkelingen in het erfrecht" in *Themis. Familiaal vermogensrecht. Cahier 55*, Brugge, die Keure, 2009, 87-88, nrs. 50-55; PINTENS et al., 2010, 1097, nr. 2160. Zie ook PUELINCKX-COENE, 2011, 785, nr. 760.

(56) Cass. fr. 2 februari 1971, *D.* 1971, met noot J. GHESTIN; *RNB* 1971, 643; Cass. 30 maart 1944, *Pas.* 1944, I, 281; Cass. fr. 1 juni 1932, *D.P.* 1932, I, 169 (173), met noot R. SAVATIER; Luik 9 januari 2007, *JLMB* 2007, 742; R. SAVATIER (noot onder Cass. fr. 11 april 1932 en 1 juni 1932), *D.* 1932, I, 169; DE PAGE, VIII/1, 1962, 603, nr. 509; M. VAN QUICKENBORNE, "Gedeeltelijke schenkingen", *TPR* 1976, 45, nr. 8; SAMOY/ALLAERTS, 2007, 310, nr. 29; PUELINCKX-COENE, 1996, 336, nr. 263; PINTENS et al., 2010, 1022, nr. 1989. *Contra* DU MONGH, 2006, 444, nr. 10.

(57) DE PAGE, VIII/1, 1962, 611, nr. 514; PUELINCKX-COENE et al., 1999, 954, nr. 282; PINTENS et al., 2010, 665, nr. 1245.

(58) R. SAVATIER (noot onder Cass. fr. 11 april 1932 en 1 juni 1932), *D.* 1932, I, 170.

(59) Zie in dezelfde zin PUELINCKX-COENE et al., 1999, 955, nr. 282.

(60) De wetgever vermoedt met andere woorden wel dat de vermomde rechtshandeling een schenking buiten erfdeel is – cf. *supra* voetnoot 52.

(61) Dit voorbehoud wordt doorgaans beperkt tot de vermomde schenkingen. Indien deze nuancerings correct is (*quod non evenwel* – cf. *infra*), lijkt zij onzes inziens *mutatis mutandis* van toepassing

schenking op een andere – en verdergaande – wijze wordt gesanctioneerd. In het bijzonder verdedigen zij, via een beroep op de ongeoorloofde oorzaak of het beginsel *fraus omnia corrumpit*, dat de schenking toch nietig of niet-tegenwerpelij kan zijn wanneer zij bedoeld is om de reservebescherming van de reservataire erfgenamen te omzeilen (62).

Zoals hierboven aangehaald (*cf. supra* nr. 11), is een vermomde schenking enkel geldig wanneer zij voldoet aan alle grondvoorwaarden voor schenkingen. Daar knelt – volgens deze auteurs – het schoentje. Zij verdedigen immers dat een vermomde schenking, gedaan met de uitdrukkelijke bedoeling de reservataire aanspraken van de reservataire erfgenamen uit te hollen, een ongeoorloofde oorzaak heeft. Overeenkomstig de vaststaande cassatierechtspraak is de oorzaak van de gift (minstens ook (63)) gelegen in de hoofdzakelijke beweegreden die de beschikker ertoe heeft aanzet de beschikking te doen (64). Aangezien de reserve – nog steeds volgens deze auteurs – van openbare orde of minstens van dwingend recht is, heeft de vermomde schenking in deze omstandigheden (dus: met de bedoeling om de reservebescherming te omzeilen) een ongeoorloofd motief en dus een ongeoorloofde oorzaak (65). Gevolg daarvan is dat zij integraal nietig is (art. 6 *juncto* art. 1131 BW).

12bis. Het beroep op de (ongeoorloofde) oorzaak: déjà vu

Dat voor de uitbreiding van de sanctie een beroep wordt gedaan op de leer van de (ongeoorloofde) oorzaak, gebeurt niet voor het eerst. Ook in andere leerstukken deed de rechtspraak eerder – zij het met wisselend succes en niet onomstreden – een beroep op de oorzaak en in het bijzonder op de figuur van de ongeoorloofde oorzaak.

Het volstaat hier te verwijzen naar de peripetieën inzake de gevolgen van een succesvolle toepassing van artikel 900 BW. Zoals gekend, zijn de rechtspraak en de

voor alle vormen van schenking. Zie wel in die zin DU MONGH, 2006, 444, nr. 10; SAMOY/ALLAERTS, 2007, 312, nr. 29.

- (62) Cass. fr. 4 februari 1992, *JCP* 1992, 21946, met noot P. SALVAGE; Cass. fr. 4 december 1990, *Rép. Defrénois* 1991, 497, met noot G. CHAMPENOIS; DU MONGH, 2006, 444, nr. 10; SAMOY/ALLAERTS, 2007, 310-312, nr. 29; J. VERSTRAETE, "Inkorting/In natura" in A. VERBEKE, F. BUYSENS en H. DERYCKE (eds.), *Handboek Estate Planning. Deel 2. Vermogensplanning met effect bij leven. Schenking*, Gent, Larcier, 2009, 309, nr. 542; PINTENS et al., 2010, 663, nr. 1241 en 1022, nr. 1989. Zie voorzichtig en twijfelend: M. GREGOIRE en B. CARTUYVELS, "Tenir en échec les règles de la réserve? Quelques éléments pour une réflexion critique" in *De reserve in vraag gesteld*, dl. II, Brussel, Bruylant, 1997, 269-270, nr. 30.
- (63) Zie over de discussie over het monistisch en het dualistisch oorzaakbegrip: BARBAIX, 2008, 155 *et seq.*, nr. 180 *et seq.* en de verwijzingen daar.
- (64) Cass. 16 november 1989, *Arr.Cass.* 1989-90, 371, *Pas.* 1990, I, 331, *RW* 1989-90, 1251, *Ann.dr.Lg.* 1990, 334, noot P. DELNOY, *TBBR* 1990, 294, noot L. RAUCENT, *RCJB* 1993, met noot S.J. NUDELHOLE, *JLMB* 1990, 1190, *JT* 1991, 211, *Rec.gén.enr.not.* 1991, 248, *RNB* 1990, 240, noot; Cass. 21 januari 2000, *Arr.Cass.* 2000, 168, *JT* 2000, 573, *R.Cass.* 2001, 101, noot M. VAN QUICKENBORNE, *RW* 2000-01, 1016, met noot J. NEUTS, *RNB* 2000, 336, noot D. STERCKX, *T.Not.* 2001, 178, *RCJB* 2004, 77, met noot J.F. ROMAIN; Cass. 12 december 2008, *Act.dr.fam.* 2009, 149, noot S. NUDELHOLE, *JT* 2010, 335, noot P. DELNOY, *Pas.* 2008, 2934, *RABG* 2009, 811, noot B. VERLOOY, *RNB* 2009, 755, noot P. MOREAU, *Rev.trim.dr.fam.* 2009, 589, *Rev.trim.dr.fam.* 2010, 1288, noot J. RENCHON, *RW* 2008-09, 1690, noot R. BARBAIX, *TBBR* 2009, 236, noot M. MASSCHELEIN.
- (65) DU MONGH, 2006, 444, nr. 10; SAMOY en ALLAERTS, 2007, 310-312, nr. 29; J. VERSTRAETE, "Inkorting/In natura" in A. VERBEKE, F. BUYSENS en H. DERYCKE (eds.), *Handboek Estate Planning. Deel 2. Vermogensplanning met effect bij leven. Schenking*, Gent, Larcier, 2009, 309, nr. 542; PINTENS et al., 2010, 663, nr. 1241 en 1022, nr. 1989. Zie voorzichtig en twijfelend: M. GREGOIRE en B. CARTUYVELS, "Tenir en échec les règles de la réserve? Quelques éléments pour une réflexion critique" in *De reserve in vraag gesteld*, dl. II, Brussel, Bruylant, 1997, 269-270, nr. 30.

rechtsleer er in geslaagd om – via een bedenkelijke (66) zijsprong naar de ongeoorloofde oorzaak – de gevolgen van de nietigverklaring uit te breiden tot de gift zelf en niet uitsluitend te beperken tot de ongeoorloofde modaliteit. Het past hier ook te verwijzen naar het leerstuk van de Pauliaanse vordering (cf. *infra* nr. 16).

13. Het Hof van Cassatie: “een verkeerde rechtsopvatting”

Het is precies deze redenering en dit beroep op de ongeoorloofde oorzaak, dat door eiseres in cassatie werd ingeroepen om haar vordering tot nietigverklaring van de vermomde schenking te staven. In het voorliggende geval bleek immers dat – de begiftigde had erkend dat – de vermomming was opgezet met de duidelijke en ondubbelzinnige bedoeling de reservataire aanspraken van de dochter, eiseres in cassatie, te miskennen.

Op het eerste gezicht klinkt de voorgelegde redenering niet onlogisch. Ze vindt overigens ook steun in bepaalde rechtspraak (67). Hoe aanlokkelijk misschien ook, ze is onzes inziens verkeerd. Zeer terecht wijst het Hof van Cassatie deze redenering dan ook af. Het Hof is van oordeel dat de grieven van eiseres zijn gebaseerd op een “verkeerde rechtsopvatting” en het cassatiemiddel bijgevolg “faalt naar recht”.

Daarmee past het arrest binnen de meerderheidsopvatting in de rechtspraak (68) en de rechtsleer (69), dat de sanctie op de ontdekking van het vermomd karakter van de schenking er in bestaat – en er zich toe beperkt – de grondregels inzake giften en deze van de erfrechtelijke correctie, van toepassing te verklaren.

Althans bij vermomde schenkingen, luidt de traditionele – eerder technische (70) – verklaring daarvoor dat niet de schenking zelf, maar enkel de vermomming bedoeld is om de reservataire aanspraken te omzeilen en dus een ongeoorloofd motief heeft. Bijgevolg moet enkel de vermomming worden geneutraliseerd, niet ook de schenking (71) (72).

(66) Zie voor een aantal bedenkingen: BARBAIX, 2008, 600-602, 710-712.

(67) Cass. 11 april 1958, *Rec. gén. enr. not.* 1964, 213, *RCJB* 1958, 154, met noot R. DEKKERS; Gent 13 maart 1995, *TNot.* 1996, 31 met goedkeurende noot J. BYTTEBIER en afkeurende bespreking van H. DU FAUX (p. 149-151).

(68) Zie onder meer recentelijk: Luik 9 januari 2007, *JT* 2007, 278, *JLMB* 2007, 742; Antwerpen 7 februari 2006, *TNot.* 2010, 319. Zie eerder: Cass. fr. 1 juni 1932, *D.P.* 1932, I, 169 (173), met noot R. SAVATIER; Cass. fr. 2 februari 1971, *RNB* 1971, 643; Brussel 18 februari 1867, *Pas.* 1868, II, 59; Brussel 21 januari 1895, *Pas.* 1896, II, 149; Brussel 18 januari 1954, *Pas.* 1955, II, 45.

(69) F. LAURENT, *Principes de droit civil belge*, t. XII, Brussel, Bruylant, 1878, nr. 325; R. SAVATIER (noot onder Cass. fr. 11 april 1932 en 1 juni 1932), *D.* 1932, I, 169; DE PAGE, VIII/1, 1962, 603, nr. 509, 612, nr. 514, voetnoot 4 (“jamais nulle”) en 610, nr. 513 en voetnoot 3 (“Le but d’éluder la loi est sans pertinence, puisque les règles de fond des donations sont applicables”); M. VAN QUICKENBORNE, “Gedeeltelijke schenkingen”, *TPR* 1976, 45, nr. 8; L. RAUCENT, *Les successions*, Louvain-la-Neuve, Cabay, 1978, 263; H. DU FAUX, *Comm. Erfr.*, art. 921 BW, 3, nr. 4; H. DU FAUX, “Het arrest van het Hof van Beroep te Gent van 13 maart 1995 en de sanctie op de vermomde schenking: nietigheid of inkorting?”, *TNot.* 1996, 149-150; PUELINCKX-COENE et al., 1999, 954-955, nr. 282 en 956-957, nrs. 285-287; DEKKERS-CASMAN, 2010, 627, nr. 980; PINTENS et al., 2010, 665, nr. 1245; PUELINCKX-COENE, 2011, 624, nr. 592; A.L. VERBEKE en R. BARBAIX, *Comm. Erfr.*, Art. 893 BW, te verschijnen.

(70) Volgens sommigen: “spitsvondige” verklaring: PUELINCKX-COENE et al., 1999, 955, nr. 282.

(71) Zie in deze zin: R. SAVATIER (noot onder Cass. fr. 11 april 1932), *D.* 1932, 169; J. VIDAL, *Essai d’une théorie générale de la fraude en droit français: le principe “fraus omnia corrumpit”*, Parijs, Dalloz, 1957, nr. 171 en M. DAGOT, *La simulation en droit privé*, Parijs, LGDJ, 1965, nr. 59.

(72) Dit argument wordt ook gebruikt door de advocaat-generaal in zijn conclusie bij het geannoteerde arrest (nr. 7).

14. "Een verkeerde rechtsopvatting" - duiding

De reden waarom de door eiseres aangevoerde stelling berust op een verkeerde rechtsopvatting, houdt onzes inziens verband met het (helaas te vaak miskend) onderscheid tussen de verschillende civielrechtelijke gevolgen van een schenking en de aard en draagwijdte van de reservebescherming.

De kwalificatie van een rechtshandeling als schenking, en ruimer als gift, heeft in het Belgische recht (73) civielrechtelijk (74) belangrijke gevolgen in twee verschillende domeinen. Elk domein heeft eigen correctiemechanismen.

Enerzijds zijn giften rechtshandelingen en doen zij tussen partijen (al dan niet wederkerig) verbintenissen ontstaan. Als rechtshandeling en dus bron van verbintenissen is deze gift onderworpen aan een – op diverse aspecten van het gemene recht afwijkend (75) – *verbintenisrechtelijk* (en desgevallend ook *contractueel*) regime. *Anderzijds* heeft het Belgische *erfrecht* als bijzonder kenmerk dat giften kwantitatief en/of kwalitatief kunnen worden gecorrigeerd. Dit geldt niet enkel voor legaten, maar eveneens voor schenkingen. Zeker voor schenkingen is dat (misschien) enigszins (76) (be)vreemd(end). De schenking is immers een overeenkomst die tijdens het leven van de schenker wordt aangegaan en (althans in beginsel) tijdens het leven van de schenker uitvoering krijgt. Niettemin komen (de modaliteiten van) schenkingen ter sprake van bij het openvallen van de nalatenschap en kunnen bepaalde erfgenamen, ongeacht of zij al dan niet contractpartij (begiftigde) waren, zich krachtens het erfrecht en dus op grond van hun *eigen rechten* tegen het ongewijzigde behoud van deze schenkingen verzetten. Vanaf het overlijden wordt de schenking met andere woorden ten dele ook beheerst door de regels van het erfrecht.

Hierboven hebben we reeds aangehaald dat beide types van gevolgen (verbintenisrechtelijk en contractueel *c.q.* erfrechtelijk) van elkaar moeten worden onderscheiden, in het bijzonder wat hun sanctionering betreft. Hoewel zij allebei tot de aanvechting van de (modaliteiten van de) schenking (kunnen) leiden, en dus het bestaan of voortbestaan ervan in vraag kunnen stellen, hebben deze aanvechtingsmogelijkheden een fundamenteel verschillende aard en vertonen zij fundamenteel verschillende kenmerken (*cf. supra* nr. 8 en 9).

15. De "onmogelijke" ongeoorloofde oorzaak

Aanvoeren dat een gift, gedaan met de uitsluitende bedoeling om de reservataire aanspraken uit te hollen, een ongeoorloofde oorzaak zou hebben, en bijgevolg nietig zou zijn, miskent precies dit onderscheid. De redenering is immers dat de

(73) Net zoals in de meeste continentale rechtssystemen. Dit is anders in de Anglo-Amerikaanse systemen, die deze erfrechtelijke correctie van de schenkingen principieel niet kennen (zie nochtans voor Groot-Britannië: Inheritance (Provision for Family and Dependants) Act 1975, section 10 'Powers of court in relation to transactions intended to defeat applications for financial provision').

(74) Of een rechtshandeling al dan niet een gift is, is daarnaast ook fiscaalrechtelijk belangrijk, onder meer in het raam van de heffing van registratierechten (op schenkingen) en/of successierechten. Zie daarover recentelijk o.m. L. VOET, "Art. 7 W. Succ. Schenking of natuurlijke verbintenis" in *Handboek Estate Planning, Bijzonder deel 5*, Brussel, Larcier, 2010, 79 p.

(75) Zie hierover BARBAIX, 2008, 1130 p.

(76) Zie in dit verband de verwondering van een Anglo-Amerikaanse jurist: J.P. DAWSON, *Gifts and promises*, Yale University, 1980.

(poging tot) omzeiling van de erfrechtelijke gevolgen een verbintenisrechtelijk probleem (dus met verbintenisrechtelijke gevolgen) doet ontstaan.

Een dergelijke redenering doet onzes inziens afbreuk aan de fundamenteel verschillende aard en de fundamenteel verschillende kenmerken van deze beide types van gevolgen. In het bijzonder verliest deze redenering uit het oog dat de erfrechtelijke gevolgen van giften eigen rechten doen ontstaan in hoofde van de reservataire erfgenamen. Precies doordat zij eigen rechten krijgen, zijn deze erfgenamen – ongeacht de specifieke bedoeling van de beschikker – persoonlijk en op geëigende en voldoende adequate wijze beschermd. Sterker nog, precies omwille van de eigen bescherming is de concrete bedoeling van de beschikker met betrekking tot deze reservebescherming volstrekt irrelevant. Ongeacht of het zijn bedoeling is geweest de reservebescherming uit te hollen, kan de beschikker op geen enkele wijze het aanvechtingsrecht van de reservataire erfgenaam ontnemen of zelfs beïnvloeden (77) (78). Precies daarom is het ook verdedigbaar dat deze beweegreden geen ongeoorloofde oorzaak kan uitmaken en zo zou leiden tot de nietigverklaring van de integrale gift.

Anders gezegd, hebben de erfrechtelijke doelstellingen van de schenker nooit enige invloed op de effectieve bescherming van de reservataire erfgenamen. Dit verklaart waarom deze intentie nooit doorwerkt op het verbintenisrechtelijke niveau en tot vernietigbaarheid van de schenking dient te leiden. De reservebescherming zet met andere woorden de geldigheid van de schenking nooit op de helling. De reservebescherming kan er hoogstens toe leiden dat de (vermomde) schenking erfrechtelijk wordt gecorrigeerd (via de inkorting). Dit geldt ongeacht of de reserve al dan niet is aangetast en ongeacht de specifieke bedoeling van de beschikker.

16. Een korte uitstap: de Pauliaanse vordering en de “onmogelijke” ongeoorloofde oorzaak

Hier past kort een vergelijking met het leerstuk van de Pauliaanse vordering. Zoals bekend, kunnen schuldeisers van een anterieure schuld zich, overeenkomstig artikel 1167 BW, verzetten tegen rechtshandelingen (onder bezwarende titel en onder kosteloze titel) van hun schuldenaar, die met bedrieglijke benadeling van hun rechten zijn gesteld. Het gevolg van een succesvol ingestelde Pauliaanse vordering is *niet* de vernietigbaarheid van de litigieuze rechtshandeling, maar wel de niet-tegenwerpelijheid ervan aan de agerende schuldeiser (79) (80).

De gemeenrechtelijke Pauliaanse vordering (81) heeft een *beperkte, relatieve werking*, zowel met betrekking tot de draagwijdte van de sanctie als de omvang ervan.

(77) Zie in dezelfde zin: DELNOY, 2010, 253, nr. 181; PINTENS et al., 2010, 1026, nr. 1994.

(78) Daarvan te onderscheiden zijn de gevallen waarin de *decujus* de reservataire aanspraak als zodanig kan ontnemen of beperken, zoals bijvoorbeeld in geval van de toepassing van art. 334ter BW en art. 915bis § 2-3 BW. In dergelijke gevallen ontnemt of beperkt de beschikker de reservataire aanspraak als zodanig, niet de omvang van het aanvechtingsrecht.

(79) Zie o.m. W. VAN GERVEN m.m.v. S. COVEMAEKER, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 230; DEKKERS-VERBEKE, *Handboek burgerlijk recht*, dl. III, Antwerpen, Intersentia, 2007, 265, nr. 450.

(80) Over het onderscheid tussen de niet-tegenwerpelijheid enerzijds en de nietigheid, vernietiging of ontbinding anderzijds, zie BARBAIX, 2008, 937 *et seq.*, nr. 1106 *et seq.* en de verwijzingen daar.

(81) In tegenstelling tot de *Faillissementspauliana*, die aan de boedel ten goede komt (W. VAN GERVEN, H. COUSY en J. STUYCK, “Handels- en economisch recht. Deel I/A. Ondernemingsrecht” in *Begin-selen van Belgisch Privaatrecht*, Brussel, Story-Scientia, 1989, 261-263 (door I. VEROUGSTRATE en C. VAN SCHOU BROECK); K. BYTTEBIER, “Rechtspositie van de schuldeisers van een gefailleerde schuldenaar na de wet van 8 augustus 1997” in K. BYTTEBIER en R. FELTKAMP (eds.), *Faillissement*

De niet-tegenwerpelijheid heeft enkel gevolgen in de *verhouding tussen de schuldenaar en de agerende schuldeiser*, in die zin dat deze schuldeiser de rechtshandeling als niet-bestaand mag beschouwen. De *verhouding tussen de schuldenaar en de andere, niet-agerende schuldeisers* blijft daarentegen ongewijzigd: zolang zij niet ook een beroep doen op de Pauliaanse vordering, is – en blijft – het goed tegenover deze schuldeisers verdwenen uit het vermogen van hun schuldenaar. Ook in de *verhouding tussen de schuldenaar en de wederpartij* blijft de rechtshandeling ongewijzigd bestaan (82), zij het dat de Pauliaanse vordering uiteraard in de contractuele verhouding wel gevolgen heeft (83).

Ook de omvang van de sanctie is beperkt. De agerende schuldeiser kan zich verhalen op de wederpartij van zijn schuldenaar ten belope van datgene wat noodzakelijk is voor de voldoening van zijn schuldvordering.

Ook in dit verband hebben sommige auteurs in het verleden nochtans verdedigd dat een rechtshandeling gesteld met bedrieglijke benadeling van de rechten van de schuldeisers een ongeoorloofde oorzaak heeft in de zin van artikel 6 BW en 1131 en 1133 BW en dus (ver)nietig(baar) is (84). Terecht werd ook deze opvatting afgevoerd. Net zoals in het erfrecht, beschikt de beschermde partij, *in casu* de schuldeisers, over een eigen rechtsmiddel, de Pauliaanse vordering, om de gevolgen van het bedoeld bedrog voor zover als nodig te neutraliseren. Het beoogde motief, de benadeling van de schuldeisers, kan met andere woorden juridisch onmogelijk worden bereikt. Een doelstelling die *de iure* onmogelijk kan worden bereikt kan geen ongeoorloofd motief zijn en op grond van artikel 6, 1131 en 1133 BW leiden tot nietigverklaring van de overeenkomst (85).

D. Besluit

17. De schenking en de draagwijdte van de reservebescherming: algemeen

Uit het voorgaande is gebleken dat de reservataire erfgenamen, wanneer zij vaststellen dat hun kwantitatieve reserve door giften in het gedrang komt, een vordering tot inkorting kunnen instellen en deze overdreven giften zodanig kunnen 'terugschroeven' of 'terugvragen' dat zij hun reservataire bescherming kunnen opeisen. Deze vordering tot inkorting is een erfrechtelijke vordering, te onderscheiden

en gerechtelijk akkoord, Antwerpen, Maklu, 1998, 62; M.E. STORME, *Handboek Zekerheden en Insolventierecht*, www.storme.be, 85-88).

- (82) Cass. 15 mei 1992, *RW* 1992-93, 330; Cass. fr. 14 mei 1996, *Bull. civ.* 1996, IV, nr. 134, *Rev. trim. dr. civ.* 1997, 942, met noot J. MESTRE; Brussel 19 oktober 1998, *JT* 1999, 44; R. KRUTHOF, "Overzicht van rechtspraak. Verbintenissen (1974-80)", *TPR* 1983, 691-692; W. VAN GERVEN, "Algemeen deel. Deel I" in *Beginnels van Belgisch Privaatrecht*, Brussel, Story-Scientia, 1987, 408-409, nr. 129; E. DIRIX, "De vergoedende functie van de *actio Pauliana*" (noot onder Cass. 15 mei 1992), *RW* 1992-93, 331; J. GHESTIN, C. JAMIN en M. BILLEAU, *Les effets du contrat*, 508-509; S. STIJNS, D. VAN GERVEN en P. WERY, "Chronique de jurisprudence. Les obligations. Les sources", *JT* 1996, 751; L. CORNELIS, *Algemene theorie van de verbintenis*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 382; A. VAN OEVELEN, "Kroniek van het verbintenissenrecht (1993-2004)", *RW* 2004-05, 1662; B. ROMAN, "La nature juridique de l'action Paulienne", *Rép. Defrénois* 2005, 665-675.
- (83) Bijvoorbeeld via de vordering in vrijwaring. Zie daarover: BARBAIX, 2008, 937-938, nr. 1106.
- (84) Zie o.m. L. RAUCENT, *Les libéralités*, Louvain-la-Neuve, Academia Bruylant, 1991, 99, nr. 131; E. DE WILDE D'ESTMAEL, *Les donations in Répertoire notarial*, Brussel, Larcier, 1995, 126, nr. 115 telkens met verwijzing naar Cass. fr. 30 juni 1976, *JCP (ed. not.)* 1977, *jur.*, 205. Cf. ook Cass. fr. 28 december 1938, *DC* 1941, 132: nietigverklaring van een schenking aan de echtgenote met de bedoeling de rechten van de schuldeisers van de zoon te beknotten.
- (85) Zie daarover: R. BARBAIX, "Kan een vrederechter de machtiging tot aanvaarding van een schenking weigeren, omdat die paulianeus zou zijn?" (noot onder Vred. Sint-Truiden 28 maart 2006), *RW* 2008-09, 1098-1104 en de verwijzingen daar.

van andere verbintenisrechtelijke of contractuele vorderingen, zoals de vordering tot nietigverklaring.

Zoals door het Hof van Cassatie in het geannoteerde arrest werd bevestigd, is de reservataire erfgenaam met deze vordering tot inkorting voldoende beschermd tegen aantastingen van zijn kwantitatieve reserve. Hij kan niet ook tegelijk (om deze reden) een vordering tot nietigverklaring van de gift instellen.

Net zoals bij de Pauliaanse vordering, beschikt de reservataire erfgenaam over een eigen, geëigend en voldoende adequaat middel om zich tegen mogelijke aantastingen van zijn reserve te beschermen.

18. Toepassing op de vermomde schenking

De sanctie bij de ontdekking dat een rechtshandeling een vermomde schenking uitmaakt, bestaat er in toepassing te maken van de regels die de partijen met de vermomming hebben willen uitschakelen. De sanctie beperkt zich daar ook toe. Zoals uitdrukkelijk is bevestigd door het Hof van Cassatie, geldt deze toepassing van de 'gebruikelijke regelen inzake schenkingen' onverkort voor de regeling inzake de reservebescherming. Ook vermomde schenkingen kunnen door de reservataire worden ingekort in geval van kwantitatieve aantasting van de reserve. Ook bij vermomde schenkingen is de vordering tot inkorting in dat geval de enig mogelijke aanvechtingsmogelijkheid.

19. De aard van de reserve

Concluderend kunnen we uit het voorgaande ook een aantal gevolgen trekken voor de aard van de reservebescherming.

In de doctrine bestaat over deze rechtsaard veel discussie. In het verleden werd verdedigd dat deze reserve van openbare orde is. Reden daarvoor zou zijn dat de reserve de maatschappelijke en familiale organisatie aanbelangt. Dit standpunt vindt steun in een oud arrest van het Belgische Hof van Cassatie (86) en wordt ook nu nog door een aantal auteurs gevolgd (87). Wel preciseert men dat de reserve dit openbare-ordekarakter verliest bij het openvallen van de nalatenschap (88). Een meerderheid van de recente(re) rechtsleer is evenwel van oordeel dat deze reserve uitsluitend van dwingend recht is, aangezien zij slechts de bescherming van private belangen beoogt. Na het openvallen van de nalatenschap kunnen de reservataire erfgenamen verzaken aan hun reservataire bescherming (89). Nog anderen noemen haar dwingend in hoofde van de beschikker en suppletief in hoofde van de reservataire erfgenaam (90).

Een logisch en consequent gevolg van de vaststelling dat de beschikker op geen enkele wijze afbreuk kan doen aan de reservebescherming is dat deze reservebescherming, *vanuit het perspectief van de beschikker* bekeken, noch van openbare

(86) Cass. 8 maart 1934, *Pas.* 1934, I, 211, *JT* 1934, 197.

(87) Zie o.m. DU MONGH, 2006, 443, nr. 9; PINTENS et al., 2010, 978, nr. 1903.

(88) PINTENS et al., 2010, 978, nr. 1903.

(89) DE PAGE, VIII/2, 1973, 1570, nr. 1406B; DILLEMANS, 1960, 176, nr. 241; R. DILLEMANS, "Testamenten" in *Beginnelsen van Belgisch Privaatrecht*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1971, 413, nr. 212; H. DU FAUX, *Conun. Erfr.*, art. 913 BW, 1988, 13, nr. 27; C. SLUYTS, "Inbreng en inkorting. De problematiek van de waardeschommelingen" in *Vereffening en verdeling van de nalatenschap*, Antwerpen, Maklu, 1993, nr. 53; PUELINCKX-COENE, 1996, 342, nr. 269; DEKKERS-CASMAN, 2010, 805, nr. 1326 en PUELINCKX-COENE, 2011, 683, nr. 651.

(90) VAN GYSEL, 2008, 439.

orde, noch van dwingend recht is, maar integendeel voor hem volledig neutraal is. De aard van de reservebescherming kan en mag integendeel enkel worden bekeken vanuit het perspectief van de begiftigde.

Vanuit dat perspectief bekeken, kan er onzes inziens geen twijfel over bestaan dat de reservebescherming 'slechts' van dwingend recht is, nu zij enkel zijn private belangen beschermt. Dat blijkt onzes onziens onmiskenbaar uit de kenmerken van deze bescherming: de reserve beschermt uitsluitend de reservataire erfgenamen. Ze verschafft hen uitsluitend een aanvechtingsrecht, waaraan iedere reservataire individu kan verzaken. In de regel kan dat enkel na het overlijden van de beschikker, maar zelfs daarop bestaan belangrijke wettelijke uitzonderingen (91).

Dit betekent meteen ook dat de beschikker op geen enkele wijze rekening hoeft te houden met deze reservebescherming. Zij is voor hem volkomen neutraal en irrelevant. Zoals bevestigd door het Hof van Cassatie in het geannoteerde arrest, heeft – en houdt – deze rechtshandeling een volstrekt geoorloofde oorzaak, zelfs wanneer de beschikker zich ervan bewust is dat de schenking de reserve kwantitatief in het gedrang brengt. De beschikking is volkomen rechtsgeldig en is, tot het overlijden van de schenker, volstrekt onaanvechtbaar. Ook na het overlijden van de beschikker blijft de rechtshandeling volkomen rechtsgeldig. Zij zal zelfs uitwerking blijven houden, behoudens wanneer de reservataire erfgenamen na het overlijden de kwantitatieve reservebescherming inroepen.

Renate BARBAIX,
docent Universiteit Antwerpen,
docent Postgraduaat Estate Planning VUB/ULB,
advocaat GREENILLE

Bart VERDICKT,
advocaat GREENILLE,
assistent K.U.Leuven, Instituut voor Familiaal vermogensrecht

Verkorte bibliografie

BARBAIX, R., *Het contractuele statuut van de schenking*, Antwerpen, Intersentia, 2008, 1130 p. (verkort geciteerd als BARBAIX, 2008).

BARBAIX, R. en VERDICKT, B., "Handgift zonder (bewezen) traditio: onbestaand of vernietigbaar?", *NFM* 2011, 66-83 (verkort geciteerd als BARBAIX/VERDICKT, 2011).

DEKKERS, R. en CASMAN, H., *Handboek Burgerlijk Recht*, IV, Antwerpen, Intersentia, 2010, 917 p. (verkort geciteerd als DEKKERS-CASMAN, 2010).

DELNOY, P., *Les successions et les libéralités. Précis de droit civil*, Brussel, Larcier, 2010, 376 p. (verkort geciteerd als DELNOY, 2010).

(91) Maar in uitzonderlijke gevallen toch reeds bij leven. Cf. art. 918 BW; art. 1388, lid 2 BW. Cf. ook in het Franse recht: art. 929 C. civ. (renonciation anticipée à l'action en réduction).

DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge. Tome VIII/1. Les libéralités (généralités). Les donations*, Brussel, Bruylant, 1962, 897 p. (verkort geciteerd als DE PAGE, VIII/1, 1962).

DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge. Tome VIII/2. Les testaments*, Brussel, Bruylant, 1973, 1935 p. (verkort geciteerd als DE PAGE, VIII/2, 1973).

DILLEMANS, R., *De erfrechtelijke reserve*, Leuven, Ceuterick, 1960, 323 p. (verkort geciteerd als DILLEMANS, 1960).

DU MONGH, J., "Kan een schenking buiten deel die werd gedaan om de reservataire rechten te fnuiken enkel worden aangevochten met een vordering tot inkorting?" in W. PINTENS en J. DU MONGH (eds.), *Patrimonium 2006*, Antwerpen, Intersentia, 2006, 435-448 (verkort geciteerd als DU MONGH, 2006).

PINTENS, W., DECLERCK, Ch., DU MONGH, J. en VANWINCKELEN, K., *Familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 1345 p. (verkort geciteerd als PINTENS et al., 2010).

PUELINCKX-COENE, M., *Erfrecht*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1996, 508 p. (verkort geciteerd als PUELINCKX-COENE, 1996).

PUELINCKX-COENE, M., *Erfrecht in Beginselen van Belgisch Privaatrecht*, Antwerpen, Kluwer, 2011, 926 p. (verkort geciteerd als PUELINCKX-COENE, 2011).

PUELINCKX-COENE, M., GEELHAND, N. en BUYSSENS, F., "Overzicht van rechtspraak. Giften (1993-1998)", *TPR* 1999, 779-1117 (verkort geciteerd als PUELINCKX-COENE et al., 1999).

SAMOY, I. en ALLAERTS, V., "Dit is geen vermomde schenking!" in *Notariële clausules. Liber amicorum Professor Johan Verstraete*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 295-322 (verkort geciteerd als SAMOY/ALLAERTS, 2007).

VAN GYSEL, A.C., *Précis du droit des successions et des libéralités*, Brussel, Bruylant, 2008, 956 p. (verkort geciteerd als VAN GYSEL, 2008).